

Салим Кадри Керими. *Аспекти на југословенско-турски односи и сарадња (1925–1945–1990)*. Скопје: СКК, 2025, 396.

Књига „Аспекти југословенско-турских односа и сарадње (1925–1945–1990)” Салима Кадрија Керимија представља обимну, тематски слојевиту и документарно утемељену студију о развоју и трансформацијама југословенско-турских односа и сарадње у периоду од готово седам деценија, од успостављања „модерних” дипломатских односа након Првог светског рата до распада СФР Југославије. У овом дугом и сложеном историјском периоду аутор се ослања на богату архивску грађу, пре свега дипломатских и државних архива Југославије и Турске, те периодичку и релевантну научну литературу. Његово дипломатско искуство, уз наведено му је омогућило да има аналитички продубљен увид у еволуцију односа двеју држава. Ипак, аутор се не задовољава само анализом и дескриптивним приказом званичних билатералних односа, већ у истраживање укључује и шире политичке, друштвене, демографске, миграционе и културне процесе, који су у значајној мери утицали на формирање спољнополитичких ставова и дипломатских одлука и односа између двеју држава, повезујући их са ширим регионалним и међународним контекстом. На тај начин, књига превазилази оквир класичне дипломатске историје и позиционира се као интердисциплинарна студија.

Структурно, књига је подељена у четири обимне целине, које прате кључне фазе југословенско-турских односа и сарадње у XX веку. У Предговору аутор наглашава да је ово прва студија на македонском језику која систематски обрађује кључне аспекте југословенско-турских односа у периоду од 1925. до 1990. године, са посебним акцентом на учешће Македоније у тим процесима, што само по себи наглашава њену научну тежину. При томе, аутор свој рад позиционира као прилог даљим истраживањима и као основу за разумевање сложених билатералних односа двеју држава.

У првом поглављу „Аспекти југословенско-турских односа (1918–1945)”, које је наративно и документарно најсложеније, будући да обухвата више значајних историјских прелома, аутор анализира турско-југословенске односе у периоду међусобног неповерења (1918–1925), када је непотписивање Лозанског уговора изазвало дипломатски застој. Потом се разматра побољшање односа након 1925. године, уз конкретне примере као што је посета краља Александра I Истанбулу (1933), као и закључивање споразума Јевтић–Арас 1934. године. Аутор посебну пажњу посвећује и анализи Балканског пакта, као и ставовима и политичким наративима југословенске владе у егзилу, те односима Турске са југословенским конзу-

ларним представништвима до 1945. године. Предност овог поглавља огледа се у повезивању микро-политичког аспекта (питања исељавања, третмана турског и другог муслиманског становништва у Југославији) са макродржавним односима, чиме се пружа целовита слика узрочно-последичних веза и односа који нису увек били у интересу обичног грађанина исламске вероисповести у Југославији.

У другом поглављу „Југословенско-турски односи после Другог светског рата (1945–1991)”, аутор анализира три велика дипломатска циклуса: период 1945–1948, обележен захлађењем односа условљеним позицијом СССР-а; затим раздобље 1950–1955, које карактеришу пријатељски односи и експанзија сарадње, уз посебан осврт на посете Кеприлија, Тита, Бајара и Мендереса; као и период 1955–1991, који доноси флукутирајуће, али у целини позитивне односе, укључујући краткотрајно захлађење након прикључивања Југославије покрету несврстаних и поновно приближавање током 1970-их и 1980-их година. Посебно су вредни делови који се баве атентатом на турског амбасадора Галипа Балкара у Београду (1983), као и анализом става турске политике према дисолуцији Југославије и настанку нових држава. У овом поглављу књига показује своју највећу снагу – детаљну и контекстуализовану анализу дипломатских токова, засновану на јасним документима, стенограмима и службеним белешкама.

У трећој целини, „Учешће НР/СР Македоније у југословенско-турским односима и сарадњи (1945–1990)”, аутор Керими доноси ново научно светло, будући да су управо у овом делу представљени извори и интерпретације до сада непознати македонској историографији. Посебно је значајно што аутор успева да Македонију прикаже као простор интензивне дипломатске комуникације, а не као периферни део федерације, како се често погрешно претпоставља. Неизоставна тема у овом поглављу јесте и случај „Јуџел” (1947–1948) и однос Турске према изреченим пресудама, о чему је аутор раније објавио посебну студију. Даље се анализирају посете турских званичних делегација Македонији (Гокај 1952, новинарске делегације 1952, Демирел 1970, Еврен 1982), као и питање масовног исељавања муслиманског становништва, са далекосежним, не само демографским већ и економским последицама које су у појединим регионима осетне и данас. За поједине анализе и статистичке податке остаје простор за научну расправу. Оваквим приступом књига добија додатну вредност, како за историју Македоније, тако и за разумевање унутрашње сложености југословенске државе.

У четвртој завршној поглављу изнета су закључна разматрања о југословенско-турским односима у целом наведеном периоду, као и о учешћу НР/СР Македоније у југосло-

венско-турским односима и сарадњи од 1945. до 1991. године.

Методолошки гледано, рад се одликује високим степеном научне дисциплине и систематичности. Обиман број фуснота, индекс имена, прилога, фотографија и детаљан списак коришћених извора и литературе, што сведочи о темељности истраживања и омогућава лаку проверу изнетих тврдњи. Истовремено, аутор задржава уравнотежен и аналитички тон, што књизи даје додатну научну тежину.

Посебна вредност ове књиге је чињеница да она превазилази уске оквире дипломатске историје и нуди интердисциплинарни приступ који омогућава целовитије разумевање југословенско-турских односа и пред-

ставља значајан допринос историографији Балкана XX века, као и историји међународних односа у ширем смислу. Њен значај није само у чињеници да систематизује постојећа сазнања, већ и у томе што отвара нова истраживачка питања и указује на недовољно проучене аспекте међудржавних односа. Због тога ће ово дело бити од посебне користи историчарима, истраживачима међународних односа и дипломатске историје, као и ширем кругу читалаца заинтересованих за сложену прошлост југословенско-турских односа.

Зећир РАМЧИЛОВИЋ

Lost in the Kaleidoscope: National Minorities in Yugoslavia,
eds. Božica Slavković Mirić, Enes S. Omerović.
Belgrade: Institute for Recent History of Serbia, 2024, 402.

У издању Института за новију историју Србије 2024. године из штампе је изашао тематски зборник радова „Lost in the Kaleidoscope: National minorities in Yugoslavia”. Зборник су уредили Божица Славковић Мирић и Енес С. Омеровић, а тематски се надовезује на зборник радова „Између слободе и тескобе: националне мањине у Југославији”, објављен у издању истог института. Националне мањине представљале су од настанка модерне историографије тему на маргини историографских проучавања и истраживања, а имајући у виду да се нису перципира-

ле као важни актери у великим историјским наративима националних држава. Полазећи од становишта да ниједна историја није потпуна без историје мањина, овај зборник радова представља један од покушаја да се у историографији питање националних мањина сагледа из перспективе самих мањина, а не само у склопу већих националних и друштвених феномена националних држава. Како су обе југословенске државе створиле, али и смањиле број мањина на својој територији, тематски зборник радова представља полазну основу за сагледавање ви-